

Glossa de Mihai Eminescu - comentariu literar

Stand, in mod evident, sub semnul ataraxiei schopenhauriene, la prima vedere Glossa pare a fi numai o profesiune de credinta a pesimismului. Considerata mai atent si raportata la intreaga opera eminesciana, ca si la ansamblul social-politic al epocii care a produs-o, Glossa nu e decat o alta satira acoperita. Privita de aproape, partea a doua a Scrisorii III ne incredinteaza ca, spre deosebire de majoritatea scriitorilor nostri satirici (intre care putem aminti pe Gr. Alexandrescu, D. Bolintineanu, B.P. Hasdeu, Caragiale etc.), Eminescu sa caracterizeaza prin satira directa, fara finete, realizata printr-o diatriba de mare energie, unica in cursul dezvoltarii literaturii noastre.

Plecand de la filozofia schopenhauriana, poetul insira cu toate verbele la prezentul etern, abstract si rece, o serie de maxime cu caracter general:

Vreme trece, vreme vine,
Toate-s vechi si noua toate;
Ce e rau si ce e bine
Tu te-ntreaba si socoate
Nu spera si nu ai teama,
Ce e val ca valul trece;
De te-ndeamna, de te cheama
Tu ramai la toate rece.

De observat ca ironia romantica e prezenta aici in sarcasmul abia retinut, in detasarea rece, superioara, devenita act de acuzare si totodata scut de aparare impotriva vicisitudinilor sociale. Lumea trebuie privita ca un teatru, la care inteptul e numai un spectator:

Privitor ca la teatru
Tu in lume sa te-nchipui;
Joace unul si pe patru
Totusi tu ghicive-i chipu-i,
si de plange, de se cearta,
Tu in colt petreci in tine
si-n-telegi din a lor arta
Ce e rau si ce e bine.

Ca si in Luceafarul:
Traind in cercul vostru strampt
Norocul va petrece,
Ci eu in lumea mea ma simt
Nemuritor si rece.

protestul social, satira, se subliniaza in afectarea indiferentei din constiinta superioara a omului de geniu. In Glossa insa, in cateva locuri, ea este abia ascunsa, tradata ici si colo de cateva epitete mai tari, individualizatoare, ce frizeaza invectiva, precum in strofa:

Nu spera cand vezi miseii

Referate

Referate, Comentarii, Eseuri, Caracterizari
<http://referatenoi.ro>

La izbanda facand punte,
Te-or intrece nataraii,
Teama n-ai, cata-vor iarasi
intre dansii sa se plece,
Nu prinde lor tovaras:
Ce e val, ca valul trece.

Asadar, ataraxia schopenhaueriana si ironia romantica devin la Eminescu puncte de plecare si mijloace in realizarea unei subtile si originale modalitati satirice, de o mare forta artistica, superioara, tocmai prin lipsa ei de obiect bine precizat. Acolo unde obiectul satirei este fixat, in Scrisori, arta lui Eminescu consta in disursivitate si in pitorescul invectivei, salvata insa prin inaltimea ideologica si contemplativa de la care era aruncat sarcasmul, prin evocarea trecutului frumos. In Glossa impresioneaza verbul sententios si rece. Ochiul cititorului avizat (si numai al acestuia) este uimit de faptul ca mijloacele de expresie ale acestei poezii sunt o mare economie. Poetul se afla acum - asa cum arata Tudor Vianu - la epoca "scuturarii podoabelor" (poezia e publicata in 1883). Maximele se traduc in cuvinte si expresii populare la indemana oricui, prezente in vorbirea de toate zilele, ca pentru a sublinia adevarurile supreme pe care le contin: "te intreba si socoate", "ce e val, ca valul trece", "tu in colt petreci in tine", "miseii", "nataraii", "facand punte", "cu stea in frunte", "te momeste", "tu pe-alaturi te strecoara", "nu baga nici chiar de seama", "de hulesc, sa taci din gura", "feri in laturi", "zica toti ce vor sa zica".

Mijloacele prozodice, forma fixa a glossei, sunt in perfect acord cu continutul de idei al poeziei. Versurile din prima strofa devin, fiecare din ele, cate o concluzie la strofele ce urmeaza, iar in final sunt reluate in ordine inversa. Lucrul este posibil pentru ca, dupa cum am spus, ele exprima niste adevaruri generale, absolute, de unde impresia de decalog, de cod de conduita morala, caruia trebuie neaparat sa te conformezi, daca esti intelept.

Metri trohaici, accentuati corect, mai ales in cazul versurilor-sentinta, constituite din unitati sintactice simple si clare, intaresc senzatia de neclintire a adevarurilor exprimate:

Vre-me tre-ce // vre-me vi-ne
Toat-te-s vechi // si no-ua toa-te

Interpretarea noastra, in sensul satirei si a ironiei superioare, este justificata si din alt punct de vedere. Glossa este o poezie gnomică. Acest gen pare, la prima vedere, anacronic la un romantic din secolul al XIX-lea, pentru ca- dupa cum se stie- el a fost practicat in vechea literatura greaca si nu era, decat o poezie didactica destinata sa exprime niste adevaruri filozofice si morale esentiale, intr-o forma concisa, de maxime usor de memorat. Asa sunt Exhortatiile morale si politice ale lui Solon (sec. VII-VI, i.e.n), Despre natura, maximele lui Heraclit (sec. VI-V, i.e.n.), Versurile de aur atribuite lui Pitagora etc. Biblia contine, de asemenea, numeroase pasaje de poezie gnomică in Cartile inteleptilor, in Proverbe, in Ecleziast etc. Pot fi citati poeti gnomici si in evul mediu german, o intreaga scoala de Spruchdichtung religioase, morale si politice, printre ei locul de frunte avandu-l Walther von der Vogelweide (sec. XIII). In literatura persana exista apoi vestitele rubaiyyat (=

Referate

Referate, Comentarii, Eseuri, Caracterizari
<http://referatenoi.ro>

catrene) atribuite lui Omar Khayyan (sec. IX-XII), admirabile versuri, prin conciziunea si adancimea sentimentelor exprimate. Mai pot fi amintite, in vremea Renasterii, Catrenele morale ale lui Guy du Faur Pibrac (1529-1584), cunoscute in toata Europa centrala la vremea lor. Lista poate fi inmultita. Am dat-o spre a se putea vedea ca o asemenea poezie, in forma fixa si putin complicata, ca imagistica, seaca adesea, nu putea conveni unui romantic. si cu toate acestea Eminescu a practicat-o in Glossa si in Cu mane zilele ti-adaogi... .

Nu este lipsit de interes sa observam ca cele doua poezii au fost compuse si publicate simultan (in decembrie 1883). Daca - asa cum arata G. Calinescu - Cu mane zilele ti-adaogi... nu este altceva decat o pagina de filozofie schopenhaueriana versificata, constransa intr-o geometrie abstracta in care impresioneaza miscarea ideilor, Glossa nu este decat o glosa (gr.glossa=limba) in marginea aceleiasi filozofii schopenhauriene. Cuvantul are sensul de explicatie, pe intelesul tuturor, a unui text obscur , explicatie facuta adesea cu secreta malitie, cu amaraciunea de a constata ca cel care o face, filozoful, are dreptate, ceea ce de asta data se potriveste romanticului Eminescu de la sfarsitul carierei sala de poet.

Pe de alta parte, intelegerea completa a acestei poezii nu se poate dispensa de incadrarea in circuitul istoric al literaturii universale a motivului ei de baza: lumea ca teatru:

Privitor ca la teatru

Tu in lume sa te-nchipui;

Problema a format obiectul unui interesant studiu comparativ al lui Tudor Vianu care trebuie amintit aici. Comparatia sceptica a lumii cu un teatru, in care destinele omenesti sunt fixate de mai inainte ca niste roluri pentru actori, se poate afla mai intai la filozofii cinici din antichitate, incepand cu Antisthene, discipolul lui Socrate, continuand cu Diogene cinicul, cu Epictet si Marc Aureliu, imparatul roman si filozoful stoic, ale carui meditatii sceptice, de spectator al lumii, amintesc foarte de aproape Glossa lui Eminescu: "Cum de la o vreme te prinde dezgustul de un spectacol in care se repeta mereu aceleasi lucruri, devenind astfel nesuferit, asa si cu viata aceasta. De sus pana jos toate la fel si din acelasi izvor."(VI,46)... "De meditat mereu cum toate cate sunt acum asa au fost inainte si de luat aminte ca asa vor fi si in viitor. De avut sub ochi toate dramele si scenele identice pe care le cunosti din experienta ta ori din istoria veche ca, bunaoara, toata curtea lui Adrian, Antinio, Alexandru, Filip, a lui Cresus, caci toate sunt aceeasi piesa, dar cu alti actori " (X,27). si versurile eminesciene :

Tot cea fost ori o sa fie

in prezent le-avem pe toate,

Dar de-a lor zadarnicie

Tu te-ntreaba si socoate.

Caci acelorasi mijloace

Se supun cate exista,

si de mii de ani incoace

Lumea-i vesela si trista;

Referate

Referate, Comentarii, Eseuri, Caracterizari
<http://referatenoi.ro>

Alte masti, aceeasi piesa,
Alte guri, aceeasi gama,
Amagit atat de-ades
Nu spera si nu ai teama.

Teama poate fi urmarita la scriitorii din evul mediu crestin, dar mai ales la spaniolii din Renasterea tarzie, la Lope de Vega, la Quevedo, la Calderon de la Barca (in misterul dramatic intitulat, Marele teatru al lumii), dar si la Shakespeare(in Cum va place, de pilda).

Istoricii literari au aflat in cazul Glossei lui Eminescu - un izvor direct in filozoful Oxenstierna; una din lucrarile acestuia, constand din cugetari specifice , circula in manuscrise romanesti inca din secolul al XVIII-lea. Scrierea venea sa se adauge ca un complement necesar literaturii noastre vechi, in care motivul fortuna labilis avea o circulatie si o traditie incetatenita, in invataturile lui Neagoe Basarab, in poemul Viata lumii de Miron Costin (a carei tema generala va fi reluata de Eminescu in Memento mori), in psalmii lui Dosoftei, in Divanul si Istoria ieroglifica ale lui Cantemir. Eminescu a cunoscut-o , probabil, prin intermediul prietenului si filologului junimist Al. Lambrior, pentru ca in Curierul de Iasi, din 1876, publica un fragment sub dantescul si balzacianul, totodata, titlu Comedia cea de obste.

Insa spre deosebire de ceilalti inaintasi din literaturile lumii, Eminescu introduce in tratarea temei in chestiune un element nou, schopenhauerian. Regizorul suprem al lumii ca teatru nu mai este providenta crestina sau principiul stoic al anticilor, ci Vointa universală, forta oarba, ademenitoare pentru cantecul sirenei:

Ca un cantec de sirena,
Lumea-ntinde lucii mreje;
Ca sa schimbe actori-n scena,
Te momeste in varteje.

Inteleptul trebuie sa ramana indiferent la toate. Satira se sublimeaza - asa cum aratam - in ataracsie, linistea absoluta a spiritului, apanajul zeilor si idealul adevaratului intelept. In timp ce expresia poetica ramane mereu accesibila, aproape populara:

Zica toti ce vor sa zica
Treaca-n lume cine-o trece;
Ca sa nu-ndragești nimica,
Tu ramai la toate rece.

Cu toate acestea, Glossa piesa de antologie a geniului in literatura mondiala, pentru a fi inteleasa, trebuie studiata adanc, pedant chiar, cu toata informatia necesara.